

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 11 (Haziran/June 2023), s. 235-244.

Geliş Tarihi-Received: 24.04.2023

Kabul Tarihi-Accepted: 22.06.2023

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1286788

Türk Atasözlerinin Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramına Göre İncelenmesi

Analysing Turkish Proverbs According to the Theory of Ambivalent Sexism

Gizem ULUSCU*

Öz

Cinsiyet kavramı sadece biyolojik özellikleri ifade etmez. Bu kavram, aynı zamanda toplumsal bir kategori olarak da karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyetçilik ise bireylerin cinsiyetlerine göre yapılan ayrımcılıktır ve genellikle kadınlara yönelik negatif tutum ve davranışları kapsamaktadır. Sosyal Psikologlar Glick ve Fiske tarafından geliştirilen *çelişik duygulu cinsiyetçilik* kuramına göre cinsiyetçilik *düşmanca cinsiyetçilik* ve *korumacı cinsiyetçilik* olmak üzere iki katmandan oluşmaktadır. Düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik de *ataerkillik*, *cinsiyetler arası farklılaştırma* ve *heteroseksüellik* olmak üzere üç ana unsurdan yararlanmaktadır. Bu kuramla birlikte kadınlara yönelik olumlu gibi görünen tutum ve davranışların da cinsiyetçiliğe neden olabileceği ortaya koyulmuştur. Bu çalışmada Türk atasözleri çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramına göre incelenmiş ve Türk atasözlerinin hangi oranda kadına yönelik cinsiyetçilik içerdiğinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu incelemenin yapılabilmesi amacıyla "avrat", "ana", "kız", "dişi", "gelin", "kadın", "kari", "hanım" sözcükleri anahtar sözcükler olarak belirlenmiştir. Bu anahtar sözcükleri içeren 132 atasözü tespit edilmiş ve bu atasözlerinin %76,5'inin kadınlara yönelik cinsiyetçi tutumlar sergilediği belirlenmiştir. Kadınlara yönelik cinsiyetçilik içeren atasözlerinde en fazla karşılaşılan temaların ise *evlilik*, *annelik* ve *namus* temaları olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çelişik duygulu cinsiyetçilik, atasözleri, düşmanca cinsiyetçilik, korumacı cinsiyetçilik, kadın.

Abstract

The concept of gender does not only refer to biological characteristics. This concept also appears as a social category. Sexism is discrimination based on the gender of individuals and it generally includes negative attitudes and behaviours towards women. According to the *ambivalent sexism theory* developed by social psychologists Glick and Fiske, sexism consists of two layers: *hostile sexism* and *benevolent sexism*. Hostile sexism and benevolent sexism also benefit from three main elements: *patriarchy*, *gender differentiation* and *heterosexuality*. Along with this theory, it has been revealed that attitudes and behaviors that seem to be positive towards women can also cause sexism. In this study, Turkish proverbs were examined according to the ambivalent sexism theory. It is aimed to determine to what extent Turkish proverbs contain sexism towards women. In order to carry out this analysis, the words "mother", "daughter", "female", "bride", "woman", "wife", "lady" were determined as keywords. 132 proverbs containing these keywords have been identified. It was determined

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye, e-posta: gizem.uluscu@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5528-0159.

that 76,5% of these proverbs exhibit sexist attitudes towards women. It has been seen that the most common themes in proverbs containing sexism for women are *marriage*, *motherhood* and *honor*.

Keywords: Ambivalent sexism, proverbs, hostile sexism, benevolent sexism, woman.

Giriş

Cinsiyetçilik (sexism), iki cinsiyetten birine -genellikle kadınlara- yönelik ayrımcı ve önyargılı inanç ve uygulamalardır. Sosyal psikologlar Glick ve Fiske (1996, 1997) tarafından geliştirilen *çelişik duygulu cinsiyet kuramı (ambivalent sexism)*¹ ile cinsiyetçiliğin *düşmanca cinsiyetçilik (hostile sexism)* ve *korumacı cinsiyetçilik (benevolent sexism)* olmak üzere iki katmandan oluştuğu ortaya koyulmuştur. Düşmanca cinsiyetçilik, kadının erkeğe bağımlı olarak algılanması ve düşük seviyede görülmesidir. Korumacı cinsiyetçilik ise kadınların saf, değerli ve korunması gereken cinsiyet olarak betimlendiği bir ayrımcılık türüdür. Bir başka deyişle "Saçı uzun, aklı kısa" söyleminde olduğu gibi kadını erkekten düşük gören olumsuz tutumlar düşmanca cinsiyetçiliğe örnek verilebilecekken "Kadınların korunması gerekir." söyleminde olduğu gibi başta olumlu gibi görünen ancak temelde kadınlara yönelik önyargılar barındıran tutumlar ise korumacı cinsiyetçiliğe örnek verilebilir. Bu kuramla kadına yönelik olumlu gibi görünen tutum ve davranışların da cinsiyetçiliğe neden olabileceği ortaya koyulmuştur.

Glick ve Fiske düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğin *ataerkillik, cinsiyetler arası farklılaştırma* ve *heteroseksüellik* olmak üzere üç ana unsurdan oluştuğunu belirtir (1996, s. 498). *Ataerkillik*, erkeklerin toplumda daha yüksek statüde olmasını ve daha fazla güce sahip olmasını dile getirir. Baskıcı ataerkillikte bu kadın üzerinde egemenlik kurma şeklinde kendini gösterirken koruyucu ataerkillikte ise zayıf olan kadına yardım etme, onu koruyup kollama ve destekleme şeklinde görülmektedir (Sakallı-Uğurlu, 2002, s. 48). *Cinsiyetler arası farklılaştırma*, kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyet rollerinin yerine getirilmesidir. Araştırmacılar, cinsiyetler arası farklılaştırmanın cinsiyetler arası yarışmacı farklılaştırma ve cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırma olmak üzere iki unsurdan oluştuğunu belirtirler (Glick ve Fiske, 1996, s. 493). Kadını karşı cinsiyet olarak alıp karşılaştırmalar yapmak ve erkeklerin kadınlardan üstünlüğünü kabul etmek cinsiyetler arası yarışmacı farklılaştırmaya girmektedir. Cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırmada ise kadın ve erkek birbirini tamamlayan parçalar olarak ele alınır. Örneğin; erkekler ev dışında, kadınlar ise evde çalışmalıdır mantığı cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaşmaya girmektedir (Sakallı-Uğurlu, 2002, s. 49). *Heteroseksüellik* de heteroseksüel yakınlık ve heteroseksüel düşmanlık olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Heteroseksüel yakınlık erkeklerin cinsel ihtiyaç ve üreme açısından kadına bağımlı olması iken heteroseksüel düşmanlık ise kadını cinsel bir obje olarak görmek ve kadının cinselliğini erkeğe karşı kullanmasından korkmak şeklinde ortaya çıkmaktadır (Glick ve Fiske, 1996, s. 493).

Türk Atasözleri ve Cinsiyet Algısı

Dil ve toplum birbirine ayrılmaz bağlarla bağlıdır. Aksan, dili "toplumsal bir kurum" olarak nitelendirmektedir (2000, s. 64). Dil, kültürün en önemli taşıyıcısı ve aktarıcısı konumundadır. Atasözleri de toplumların tecrübelerini gelecek nesillere aktaran söz kalıplarıdır. Atasözlerini biçimsel ve kavramsal özelliklerine göre inceleyen Aksoy'a göre atasözlerinin biçimsel özellikleri kalıplaşmış sözlerden oluşmaları, kısa ve öz olmaları; kavramsal özellikleri ise sosyal olayların, doğa olaylarının ve toplumsal

¹ "Ambivalent sexism", Türkçeye Sakallı-Uğurlu (2002) tarafından "çelişik duygulu cinsiyetçilik" şeklinde çevirilmiştir.

olayların nasıl oluştuğunu gözlem ve deneme yoluyla bildirmeleri, ahlak ve öğüt vermeleri, felsefi düşünceler ve inanışlar bildirmeleridir (2021, s. 13-17).

Cinsiyet, dil ve edebiyat araştırmalarının önemli konularından biridir. Toplumun bilinçaltını yansıtan atasözlerinde cinsiyet algısı, kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyetlere yönelik olumsuz yargılar araştırılarak atasözleri üzerinden toplumun kadın ve erkeğe yüklediği anlamlar orya koyulmaya çalışılmıştır. Türk atasözleriyle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında özellikle kadının toplumsal rolleri ve kadın kimliği üzerine yapılan çalışmalar dikkat çekmektedir (Alagözlü 2009; Günindi-Ersöz 2010; Özkan ve Gündoğdu 2011; Çer ve Şahin 2016; Pasin 2017; Aydın 2018; Karakuş-Umar 2019; Berk-Yılmaz 2021). Bu çalışmalarda genel olarak atasözlerinden hareketle toplumun kadını nasıl konumlandığı, kadının toplumdaki yeri ve toplumdaki kadın algısı araştırılmıştır. Bu çalışmaların yanı sıra atasözlerindeki cinsiyet algısı üzerinde yoğunlaşarak kadın ve erkeğin toplumsal rollerinin karşılaştırıldığı çalışmalar (Akbalık 2013; Eroğlu-Genç 2017), toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden şiddet temasının incelendiği çalışmalar (Kalaycı-Kırlıoğlu vd. 2016; Bayrakdar 2018) ve seçilen örnek atasözü ve deyimlerden hareketle cinsiyetçilik temasının incelendiği çalışmalar (Yiğitoğlu ve Yalçınkaya 2016) da bulunmaktadır.

Bu çalışmada ise bünyesinde kadın cinsiyetine dair sözcükler barındıran atasözleri bütüncül bir yaklaşımla ele alınmış, bu atasözleri *çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramına* göre incelenmiştir. Bu çalışmayla Türk atasözlerinde kadına karşı cinsiyetçiliğin görünümünün ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Yöntem

1. Veri Toplama Aracı

Atasözleriyle ilgili yapılmış olan pek çok çalışmanın aksine bu çalışmada objektifliği sağlamak amacıyla atasözleri anlamlarına göre seçilmemiştir. Atasözlerinin seçiminde kişisel yorumlara yer verilmemiştir. Bunun yerine veri toplama aracı olarak kadın cinsiyetini belirtmede kullanılan "avrat", "ana", "kız", "dişi", "gelin", "kadın", "karı", "hanım" sözcükleri anahtar sözcükler olarak belirlenmiştir. TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (<https://sozluk.gov.tr/>), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Atasözleri Sözlüğü-1 (Aksoy 2020) ve Türk Atasözleri Sözlüğü (Püsküllüoğlu 2012) adlı eserlerde "avrat", "ana", "kız", "dişi", "gelin", "kadın", "karı", "hanım" sözcüklerini içeren atasözleri taranmıştır. Bu işlem sonucunda bu anahtar sözcükleri içeren toplam 132 atasözü tespit edilmiştir.

2. Verilerin Analizi

Veriler analiz edilirken öncelikle tespit edilen 132 atasözü temalarına göre kategorilerine ayrılmış ve bu atasözlerinin hangilerinin *korumacı cinsiyetçilik*, hangilerinin *düşmanca cinsiyetçilik* içerdiği belirlenmiştir. Ayrıca bu atasözleri, *düşmanca* ve *korumacı cinsiyetçiliğin ataerkillik, cinsiyetler arası farklılaştırma ve heteroseksüellik* unsurlarına göre de incelenmiştir. Kadına dair sözcükler içeren atasözlerinin ne kadarının bünyesinde cinsiyetçilik barındırdığı tespit edilmiştir.

Bulgular

Kadınla ilişkili sözcükler içeren 132 atasözünden 31 atasözünde cinsiyetçilik tespit edilmemişken (%23,5), 101 atasözünün cinsiyetçi olduğu belirlenmiştir (%76,5). Bu 101 atasözünde *evlilik*, *annelik* ve *namus* ana temalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bünyesinde cinsiyetçilik barındıran atasözlerinden 44 atasözü (%43,5) *düşmanca cinsiyetçilik* özellikleri gösterirken, 57 atasözü ise (% 56,5) *koruyucu cinsiyetçilik* özellikleri göstermektedir.

Cinsiyetçi Atasözlerindeki Ana Temalar ve Bu Temaların Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramına Göre İncelenmesi

1. Evlilik

Ataerkillik, kamusal ve özel alanda erkek egemenliğini ifade eder. Ataerkil düzen kadını özel alanla (ev ve aile) sınırlandırırken, erkeği ise kamusal alanda (siyaset, iş, vatan koruması, kültürel hayat) hâkim kılmaktadır (Cranny-Francis, A.- vd., 2017, s. 1-4). Türk atasözlerinde ataerkillik hem baskıcı hem de koruyucu şekillerde görülmektedir. “Avrat (kadın) malı, kapı mandalı”, “Avrat tuz dedi mi ciğeri cız eder”, “Kadın kocasının çarığı, anasının sarığıdır”, “Karı malı hamam tokmağıdır”, “Yaman komşu, yaman avrat, yaman at; birinden göç, birin boşa, birin sat”, atasözlerinde erkeklerin kadınlardan daha fazla güce sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu nedenle bu atasözleri baskıcı ataerkilliğe örnektir. “Avradı eri saklar, peyniri deri”, “Kendinden küçükten kız al, kendinden büyüğe kız ver” kadını koruyup kollama ve onu destekleme söz konusu olduğu için bu atasözleri ise koruyucu ataerkilliğe örnek verilebilir.

Cinsiyetler arası farklılaştırma, kadın ve erkeklerin toplumda farklı ama aynı zamanda birbirlerini tamamlayan rolleri yerine getirmesidir. Türk atasözlerinden “Erkeğin şeytanı kadındır”, “Kadının fendi, erkeği yendi”, “Kadının sofusu şeytanın maskarası”, “Kadının şamdanı olsa dikecek yine erkektir.” kadın-erkek karşılaştırılması yaparak kadınların olumsuz özellikleri vurgulanmakta ve erkeklerin kadınlardan üstünlüğü kabul edilmektedir. Bu nedenle bu atasözleri cinsiyetler arası yarışmacı farklılaştırmaya örnek verilebilir. “Anadan gören inci dizer, babadan gören sofraya yazar”, “Erkek getirmeyi, kadın yetirmeyi bilmeli”, “Erkek sel, kadın (avrat) göl”, “Karı koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır”, “Oğlan atadan (babadan) öğrenir sofraya açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi” atasözlerinde ise kadın ve erkek birbirlerini tamamlayan parçalar olarak görülmektedir. Bu atasözleri ise cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaşmaya örnektir. “Avrat var arpa unundan aş yapar; avrat var, buğday unundan keş yapar”, “Avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar”, “Eti ciğer eden de avrat, ciğeri et eden de”, “Evi ev eden avrat, yurdu şen eden devlet”, “Kör (kesmez) bıçak ele (yavuz), iş bilmeyen avrat dile (yavuz)”, “Yuvayı dişi kuş yapar” atasözlerinde de ailede kadının önemi vurgulanmıştır. Bu atasözlerinde kadınlar ev işlerinde iyi olmalıdır mantığı ile kadın ve erkeklerin birbirlerine ihtiyacı olduğu düşüncesi hakimdir. Bu nedenle bu atasözleri de cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaşmaya örnektir.

Heteroseksüellik de çelişik duygulu cinsiyetçiliğin üç ana unsurundan biridir. “Gelin olmayan kızın vebali amcası oğlunun boynuna”, “Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya kaçar (varır) ya zurnacıya”, “On beşinde kız ya erde gerek ya yerde” atasözleri heteroseksüel düşmanlığa örnek verilebilir. “At ile avrat yiğidin bahtına”, “Atta, avratta uğur vardır”, “At beslenirken kız istenirken”, “Bir kızını bin kişi ister, bir kişi alır”, atasözleri ise erkeğin cinsel ihtiyaç ve üreme isteğinden dolayı kadına bağımlılığını içerdiği için heteroseksüel yakınlığa örnektir. “Ana kızına taht kurar, kız bahtı kocadan arar” ve “Ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış”, “İven kız ere varmaz”, “Kız beşikte (kundakta), çeyiz sandıkta”, “Kız kucakta, çeyiz bucakta”, “Yerine düşmeyen gelin yerine yerine, boyuna düşmeyen esvap sürüne sürüne eskir” atasözlerinde de kadının mutlu olabilmesi için iyi bir kocaya sahip olması gerektiği ve eş seçimi yaparken dikkatli davranması vurgulanmıştır. Bu atasözlerinde kadın ve erkek birbirini tamamlayan iki unsur olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle bu atasözleri de heteroseksüel yakınlığa örnektir.

Bu bağlamda tespit edilen atasözlerinden *düşmanca cinsiyetçilik* içerenler Tablo 1’de, *korumacı cinsiyetçilik* içerenler ise Tablo 2’de gösterilmiştir:

Tablo 1. Evlilik Temasında Düşmanca Cinsiyetçilik İçeren Atasözleri

<i>Alma soysuzun kızını, sürer anasının izini.</i>
<i>Avrat (kadın) malı, kapı mandalı.</i>
<i>Avrat tuz dedi mi ciğeri cız der.</i>
<i>Bağın taşlısı, karının saçlısı.</i>
<i>Bir ev (gemi) donanır, bir kız (çıplak) donanmaz.</i>
<i>Bir karıyla bir koca, dırdr eder her gece.</i>
<i>Bir evde iki kız, biri çuvaldız biri biz.</i>
<i>Çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu.</i>
<i>Dazlayan daza düşer, kel başlı kıza düşer.</i>
<i>Ergen gözüyle kız alma, gece gözüyle bez alma.</i>
<i>Erkeğin şeytanı kadındır.</i>
<i>Gelin olmayan kızın vebali amcası oğlunun boynuna.</i>
<i>Gül dalından odun, beslemeden kadın olmaz.</i>
<i>Gündüz yağar gece açar, yıl bozgunluğu; kadın söyler erkek susar, ev bozgunluğu.</i>
<i>Halayıktan kadın olmaz, gül ağacından odun.</i>
<i>İki karılı evde toz diz boyu olur.</i>
<i>İlk avrat çarık, sonraki sarık.</i>
<i>Kadın kocasının çarığı, anasının sarığıdır.</i>
<i>Kadının fendi, erkeği yendi.</i>
<i>Kadının sofusu, şeytanın maskarası.</i>
<i>Kadının şamdanı altın olsa mumunu dikecek erkektir.</i>
<i>Karı malı hamam tokmağıdır.</i>
<i>Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya kaçar (varır) ya zurnacıya.</i>
<i>Kızım sana söylüyorum (dedim) gelinim sen anla (işit).</i>
<i>Komşu kızı almak, kalaylı kaptan (tastan) su içmek gibidir.</i>
<i>On beşinde kız ya erde gerek ya yerde.</i>
<i>Pekmezi küpten, kadını kökten al.</i>
<i>Tarlanın taşlısı, karının (kadının) saçlısı.</i>
<i>Tarlanın taşlısı, kızın saçlısı, öküzün (ineğin) başlısı.</i>
<i>Yaman komşu, yaman avrat, yaman at; birinden göç, birin boşa irin sat.</i>

Tablo 2. Evlilik Temasında Koruyucu Cinsiyetçilik İçeren Atasözleri

<i>Alacak kız ay görünür, evleri saray.</i>
<i>Ana kızına taht kurar, kız bahtı kocadan arar.</i>
<i>Ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış.</i>
<i>Anadan gören inci dizer; babadan gören sofraya yazar.</i>
<i>At beslenirken kız istenirken.</i>
<i>At ile avrat yiğidin bahtına.</i>
<i>Atta, avratta uğur vardır.</i>
<i>Avradı eri saklar, peyniri deri.</i>
<i>Avrat var arpa unundan aş yapar; avrat var, buğday unundan keş yapar.</i>
<i>Avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar.</i>
<i>Bekâra karı boşaması kolaydır.</i>
<i>Bez alırsan Mısır'dan (Musul'dan), kız alırsan asilden.</i>
<i>Bir kızı bin kişi ister, bir kişi alır.</i>
<i>El ağzına bakan, karısını tez boşar.</i>
<i>Ergene karı boşamak kolay.</i>
<i>Erkek getirmeyi, kadın yetirmeyi bilmeli.</i>

Erkek sel, kadın (avrat) göl.

Eti ciğer eden de avrat, ciğeri et eden de.

Evi ev eden avrat, yurdu şen eden devlet.

Gelini ata bindirmişler 'ya nasip' demiş.

Gelin atta buyruk Hakta.

İven kız ere varmaz, varsa da baht bulmaz.

Karı koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır.

Kendinden küçükten kız al, kendinden büyüğe kız ver.

Kız beşikte (kundakta), çeyiz sandıkta.

Kız evi, naz evi.

Kız kucakta, çeyiz bucakta.

Kör (kesmez) bıçak ele (yaovuz), iş bilmeyen avrat dile (yaovuz).

Oğlan atadan (babadan) öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi.

Tarlayı taşlı, kızı kardeşli yerden almali.

Yaman komşu, yaman avrat, yaman at; birinden göç, birin boşa irin sat.

Yuvaıy dişi kuş yapar.

---

2. Annelik

“Ana gibi yâr olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz”, “Ana hakkı, Tanrı hakkı”, “Analı kuzu, kınalı kuzu”, “Ana yürekten yana”, “Ananın bastığı yavru incinmez”, “Doğuran avrat, Azrail’i yenmiş” gibi atasözlerinde anneliğin ve anneye sahip olmanın önemi vurgulanmıştır. Ayrıca Türk kültüründe çocuk sahibi olmak, evliliğin doğal bir sonucu olarak görülmektedir. Beauvoir da kadının anne olduktan sonra yetkinleştiğini, çocukla varlığını doğruladığını ve toplumsal açıdan kendini gerçekleştirdiğini vurgulamaktadır (1993, s. 110). “Gelin eşikte, oğlan beşikte”, “Güzeli kızken görme, beşik ardında gör” atasözlerinde evlendikten sonra çocuk sahibi olmanın öneminden bahsedilmektedir. “Teyze ana yarısıdır” atasözünde görüldüğü üzere biyolojik annenin yanında, diğer kadın aile fertleri de çocuğun bakımından sorumludur. “Ana gezer, kız gezer; bu çeyizi kim düzer”, “Anasına bak, kızını al, kenarına (kıyısına, tarağına) bak, bezini al”, “Ananın çıktığı dala kızı salıncak kurar”, “Ananın bahtı kızına” örneklerinde kızın annesinden ne görürse onu yapacağı düşüncesi hakimdir. Bu atasözlerinde ayrıca kız çocuk yetiştirmede annenin önemine dikkat çekilmektedir. Kadını anne olarak yücelten bu atasözleri koruyucu ataerkilliğe örnek verilebilir.

Annelik temasında çelişik duygulu cinsiyet, sahip olunan çocuğun cinsiyetiyle ilgili atasözlerinde karşımıza çıkmaktadır. “Ana ile kız, helva ile koz” atasözünde kız çocuğuna sahip olmanın önemi vurgulanırken “Kızın var sizin var”, “Kızını dövmeyen, dizini döver”, “Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün” atasözlerinde ise tam tersi bir durum söz konusudur.

Bu bağlamda tespit edilen atasözlerinden *düşmanca cinsiyetçilik* içerenler Tablo 3’te, *korumacı cinsiyetçilik* içerenler ise Tablo 4’te gösterilmiştir:

Tablo 3. Annelik Temasında Düşmanca Cinsiyetçilik İçeren Atasözleri

---

Ana yılan, sözü yalan, karı çiçek, sözü gerçek.

Analık fenalık (kara yamalık).

Anayı kızdan ayıran para.

İki kanlı bitten, iki analı süttten ölür.

Kızın var sizin var.

Kızımı dövmeyen, dizini döver.

Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün.

Tablo 4. Anelik Temasında Koruyucu Cinsiyetçilik İçeren Atasözleri

---

Ana gezer, kız gezer; bu çeyizi kim düzer?

Ana gibi yâr olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz.

Ana hakkı Tanrı hakkı.

Ana ile kız, helva ile koz.

Ana yürekten yana.

Anadan olur daya, hamurdan olur maya.

Analı kuzu, kınalı kuzu.

Ananın bahtı kızına.

Ananın bastığı yavru (civciv) incinmez (ölmez).

Ananın çıktığı dala kızı salıncak kurar.

Anasına bak, kızını al, kenarına (kıyısına, tarağına) bak, bezini al.

Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz.

Dilsizin dilinden anası (sahibi) anlar.

Doğuran avrat, Azrail'i yenmiş.

Erinenin oğlu kızı olmamış.

Gelin eşikte, oğlan beşikte.

Güzeli kızken görme, beşik ardında gör.

Oğlan anası kapı arkası, kız anası minder.

Oğlan doğur, kız doğur; hamurunu sen yoğur.

Oğlan doğurdum, oydu beni; kız doğurdum, soydu beni.

Oğlan yetir, kız yetir; ağır yükü sen götür.

Oğlanınki oğul balı, kızınki bahçe gülü.

Teyze, ana yarısıdır.

Utananın oğlu kızı olmamış.

Üveye etme, özünde bulursun; geline etme, kızında bulursun.

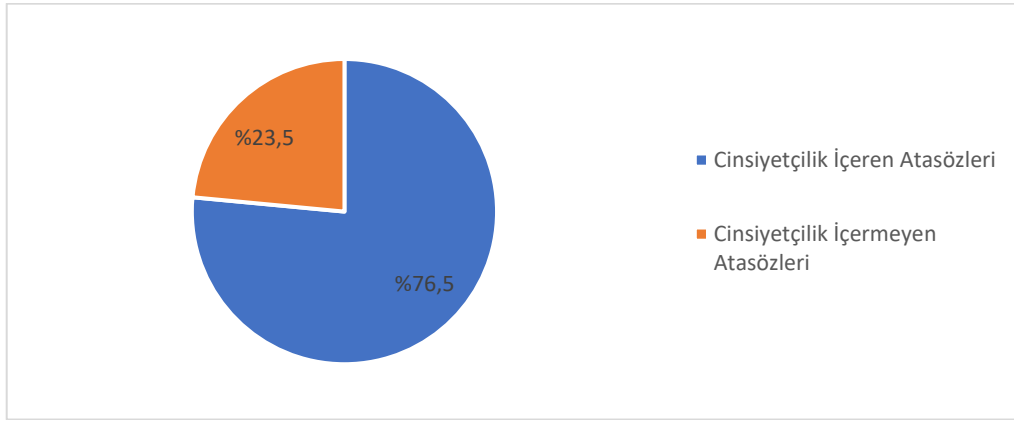
3. Namus

Namus temasına sahip atasözleri incelendiğinde kadınların evlenmeden önce cinsellik yaşamamaları gerektiğinin vurgulandığı "Tarlayı düz al, kadını kız al" atasözünün yanı sıra evlenip boşanmış kadınların kötü görüldüğü "Altın adı pul oldu, kız adı dul oldu" atasözü, kadınların cinselliklerini kullanarak erkekleri baştan çıkarmamaları gerektiğinden bahseden "Dişi köpek kuyruğunu sallamayınca, erkek köpek ardına düşmez", "Dişi yalanmazsa erkek dolanmaz", "Oynaşına inanan avrat, ersiz kalır" atasözlerinde heteroseksüel düşmanlık açıkça "görülmetedir. Ayrıca "Kadının

yüzünün karası, erkeğin elinin kınası” atasözünde de kadının eşine karşı sadık olması gerektiği, ancak erkeklerin kadınlara karşı sadık olmak gibi bir yükümlülüğü olmadığından bahsedilmektedir. Tüm bu atasözlerinde kadınlar cinsel bir obje olarak görüldüğü, kadının cinselliğini erkeklere karşı kullanmasından korkulduğu için bu atasözlerinde heteroseksüel düşmanlıktan bahsetmek mümkündür. Taranan atasözleri içerisinde namus temasına sahip bu altı atasözünün de düşmanca cinsiyetçilik içerdiği tespit edilmiştir. Bu temaya sahip atasözlerinde koruyucu cinsiyetçilik görülmemektedir.

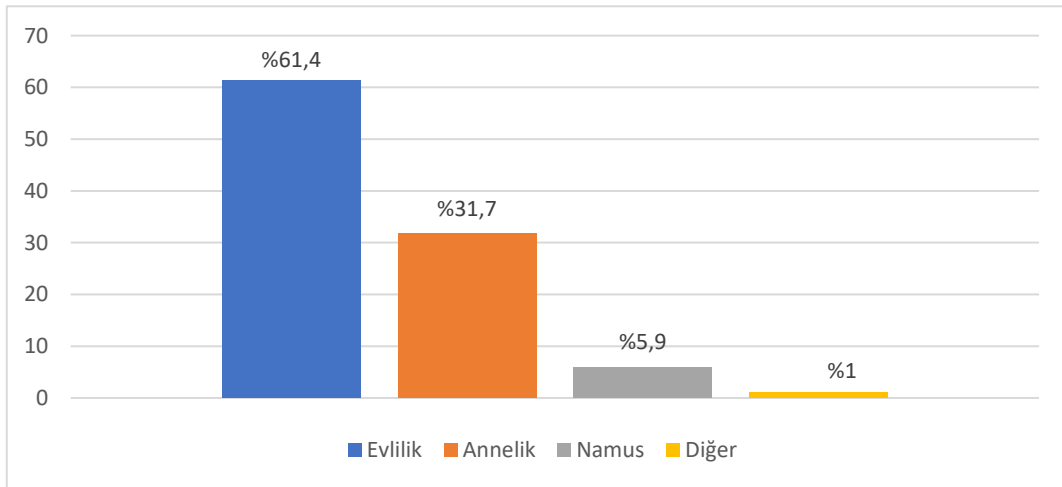
Sonuç

Kadına ilişkin sözcüklerden “avrat”, “ana”, “kız”, “dişi”, “gelin”, “kadın”, “karı”, “hanım” sözcüklerini içeren atasözleri taranmış ve sonuçta 132 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden 31 atasözünde cinsiyetçilik tespit edilmemişken (%23,5), 101 atasözünün cinsiyetçi olduğu belirlenmiştir (%76,5).

Şekil 1. Türk Atasözlerinde Cinsiyetçiliğin Oransal Dağılımı

Cinsiyetçi atasözlerinde en fazla karşılaşılan temalar, *evlilik*, *annelik* ve *namus* temalarıdır. Evlilik teması 62 atasözünde (%61,4), annelik teması 32 atasözünde (%31,7), namus teması 6 atasözünde (%5,9) görülmektedir. 1 atasözünü ise (%1) herhangi bir temaya dâhil edilmemiştir.

Şekil 2. Cinsiyetçi Atasözlerdeki Temaların Oransal Dağılımı

Bu atasözleri arasında 44 atasözünü (%43,5) *düşmanca cinsiyetçilik* özellikleri gösterirken, 57 atasözünü ise (%56,5) *koruyucu cinsiyetçilik* özellikleri göstermektedir. Evlilik

temasına sahip 62 atasözünden 30 atasözü (%48), annelik temasına sahip 32 atasözünden 7 atasözü (%21,9), namus temasına sahip 6 atasözünün ise tamamı (%100) *düşmanca cinsiyetçilik* içermektedir. Evlilik temasına sahip 62 atasözünden 32 atasözü (%52), annelik temasına sahip 32 atasözünden 25 atasözü (%78,1) ise *koruyucu cinsiyetçilik* içermektedir.

Kadının biyolojik cinsiyetini ifade eden “avrat”, “dişi”, “kadın” ve “karı” sözcüklerini içeren bütün atasözlerinde cinsiyetçilik tespit edilirken en az cinsiyetçilik içeren atasözleri “gelin” sözcüğünü içeren atasözleri olmuştur.

Kadına karşı çelişik duygulu cinsiyetçiliğin Türk atasözleri üzerinden incelendiği bu çalışmada 131 atasözünün %76,5’inde cinsiyetçilik tespit edilirken sadece “Erkek arslan arslan da dişi arslan arslan değil mi?” atasözünde tam tersi bir durum olarak kadının erkekle eşit konumlandırıldığı görülmüştür.

Kaynakça

- Akbalık, E. (2013). Türk Atasözlerinde Cinsiyet Algısı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 81-90.
- Aksan, D. (2000). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, C I. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (2021). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Atasözleri Sözlüğü-1*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Alagözlü, N. (2009). Dil ve Cins: Türkçe Atasözlerinde ve Deyimlerde Kadın Üzerine Eğretilmeler ve Toplum-Bilişsel Yapı. *International Journal of Central Asian Studies*, 13, 37-48.
- Aydın, N. (2018). Kız-Kadın Kimliğinin Oluşumu ve Kadına Bakış Bağlamında Toplumsal Algıya Yön Veren Atasözleri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 169-180.
- Bayrakdar S. (2018). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerinden Sembolik Cinsiyet: Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Annelik-Babalık Cinsiyet Rollerinin Kültür Kodlarına Dayalı Bir İnceleme. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri*, 4(5), 178-194).
- Beauvoir, S. (1993). *Kadın “İkinci Cins”/ Evlilik Çağı* (çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınları.
- Berk-Yılmaz, Aysun (2021). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Toplumsal Cinsiyet Algısı- Türk Atasözleri ve Deyimlerinin “Cinsiyetçi” Roller Üzerinde Etkileri. *Sosyal, Beşerî ve İdarî Bilimler Dergisi*, 2(1), 69-90.
- Cranny-Francis, A. - vd. (2017). *Gender studies: Terms and debates*. Bloomsbury Publishing.
- Çer, E. ve Şahin, E. (2016). Türkçenin Söz Varlığını Yansıtan Atasözleri ve Deyimlerde Toplumsal Cinsiyet. *Turkish Studies*, 11(9), 175-192.
- Eroğlu-Genç, F. (2017). *Atasözleri ve Deyimlerde Cinsiyetlerin Söylem Analizi ve Din*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Glick, P. ve Fiske T. S. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating Hostile and Benevolent Sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491-512.
- Glick, P. ve Fiske T. S. (1997). Hostile and Benevolent Sexism: Measuring Ambivalent Sexist Attitudes Toward Women. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 119-135.
- Günindi-Ersöz, A. (2010). Türk Atasözü ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Rollerini. *Gazi Türkiyat*, 1(2), 167-182.

- Kalaycı-Kırlıoğlu, H. İ. - vd. (2016). Atasözleri ve Deyimlerde Kadına Yönelik Şiddetin İzleri: Niteliksel Bir Çalışma. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 101-122.
- Karakuş-Umar, E. (2019). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadın. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 109-121.
- Özkan, B. ve Gündoğdu, A. E. (2011). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler. *Turkish Studies*, 6(3), 1133-1147.
- Pasin, G. (2017). *Sosyal Psikolojik Açıdan Toplumsal Cinsiyet ve Atasözleri: Erkek Egemen Cinsiyetçiliğin Türk Atasözlerine Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Çağ Üniv.
- Püsküllüoğlu, A. (2012). *Türk Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 47-58.
- TDK. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/>, [Erişim Tarihi: 09.04.2023].
- Yiğitoğlu, M. ve Yalçınkaya Z. (2016). Türkçedeki Cinsiyetçi Atasözleri ve Deyimler Üzerine Bir İnceleme. *İdil Dergisi*, 5(26), 1659-1669